

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан соціально-гуманітарного факультету

Оксана ГОМОТЮК
«29» * 08 2025 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Віктор ОСТРОВЕРХОВ
«29» * 08 2025 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ІНІНОТ

Святослав ПИТЕЛЬ
«29» * 08 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

з дисципліни «Риторика»

ступінь вищої освіти – бакалавр

галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність 053 – «Психологія»

освітньо-професійна програма – «Психологія»

кафедра психології та соціальної роботи

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практ. (год.)	ІРС (год.)	Тренінг (год.)	Самост. робота студ. (год.)	Разом (год.)	Залік (сем.)	Екз. (сем.)
Денна	3	5	30	30	4	8	78	150	-	V
Заочна	3	5	8	4	-	-	138	150	-	VI

29.08.2025

Тернопіль – ЗУНУ
2025

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 053 Психологія, затвердженої Вченою радою ЗУНУ (протокол № 10 від 23.06.2023 р.).

Робочу програму склала доцент кафедри психології та соціальної роботи, кандидат філософських наук **РУДАКЕВИЧ Оксана Мирославівна**

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри психології та соціальної роботи, протокол № 1 від «26» серпня 2025 р.

Завідувач кафедри психології
та соціальної роботи,
д.психол.н., професор

Андрій ГІРНЯК

Гарант ОП « Психологія»
д.психол.н., професор

Андрій ГІРНЯК

СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Риторика»

1. Опис дисципліни «Риторика»

Дисципліна „Риторика ”	Галузь знань, ОПІ СВО	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 5	галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»	Статус дисципліни блок обов’язкових дисциплін, цикл професійної підготовки. Мова навчання українська
Кількість залікових модулів – 5	спеціальність 053 – «Психологія».	Рік підготовки: <i>Денна – 3</i> <i>Заочна- 3</i> Семестр: <i>Денна – 5</i> <i>Заочна-6</i>
Кількість змістових модулів – 3	Освітньо-професійна програма-«Психологія».	Лекції: <i>Денна – 30</i> <i>Заочна-8</i> Практичні заняття: <i>Денна – 30</i> <i>Заочна- 4</i>
Загальна кількість годин – 150	Ступінь вищої освіти-бакалавр	Самостійна робота: <i>Денна – 78</i> <i>Заочна-138</i> Тренінг-8 Індивідуальна робота: <i>Денна – 4</i>
Тижневих годин – 10,7 з них аудиторних – 3		Вид підсумкового контролю – екзамен

Мета і завдання вивчення дисципліни «Риторика»

2.1.Мета вивчення дисципліни

Метою даного курсу є сприяння засвоєнню студентами цілісної риторичної парадигми культури як системи внутрішньо взаємопов’язаних і взаємозумовлених теоретичних, методологічних та практичних компонентів.

Програма та тематичний план дисципліни орієнтовані на глибоке та ґрунтовне засвоєння майбутніми психологами та соціальними працівниками філософських, психолого-соціологічних та педагогічних основ ораторської майстерності. В основі комунікативної взаємодії – володіння національною мовою. З цих позицій риторика представляє собою ефективну форму мовного впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей у комплексі професійної майстерності

фахівця. Структура курсу „Риторика” передбачає логічне та послідовне розкриття основних проблем, таких, як: місце риторики у комунікативній взаємодії, форми мовленнєвого впливу, правила побудови промови, види ораторських промов, світові нариси з історії красномовства, рівні сучасного спілкування, сучасне красномовство, риторика і соціальна робота.

Вивчення курсу „Риторика” передбачає цілеспрямовану роботу над вивченням спеціальної літератури, активної роботи на лекціях та практичних заняттях, самостійної роботи та виконання індивідуальних завдань.

2.2.Завдання вивчення дисципліни:

Основними завданнями даного курсу є підвищення рівня мовленнєвої і комунікативної майстерності психолога, засвоєння форм мовленнєвої комунікації, застосування практичних прийомів ораторського впливу на аудиторію, при роботі з клієнтом, в інших сферах соціальної діяльності тощо. До завдань курсу слід також віднести:

- теоретичне засвоєння основних комунікативних стратегій як мовного оформлення парадигмальних “жанрів свідомості”;
- створення цілісної уяви щодо історичних і соціокультурних передумов виникнення «риторичної ментальності» в європейській культурі;
- розкриття змісту проблеми формування мовної діяльності та її закономірностей;
- практичне оволодіння основами побудови мови відповідно до певного комунікативного задуму.

Об’єктом курсу «Риторика»є головні теоретико-концептуальні та практичні складові ораторської майстерності.

Предмет курсу- формування у студентів цілісної системи понять та принципів комунікативної взаємодії.

2.3 Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

- здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формувати аргументовані висновки та рекомендації.
- здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідну до запиту діяльність.
- здатність дотримуватися норм професійної етики.
- здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

2.4.Передумови вивчення дисципліни.

Набуття студентами компетентностей курсу можливе за актуалізації їхніх знань з дисципліни Українська мова (за професійним спрямуванням).

2.5. Результати навчання.

Результат навчання даної дисципліни деталізує такі програмні результати:

- складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у фірмі лекцій, бесід круглих столів, ігор, тренінгів тощо, відповідно до вимог замовника,
- знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога,
- демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

3.Зміст дисципліни «Риторика»

Змістовий модуль 1

Розділ І.

Загальні основи риторики

Тема 1. Риторика як наука та мистецтво красномовства. Предмет риторики.

Поняття риторики. Риторика і красномовство. Традиції визначення риторики. Модуси публічного виступу (логос, етос, пафос). Риторика і «воля до влади». Риторика і переконання.. Риторика і комунікація. Публічний виступ у процесі комунікації – предмет риторики. П'ять етапів ораторської діяльності: інтенція (добір матеріалу); диспозиція (розташування матеріалу); елокуція (словесне вираження); меморія (запам'ятовування промови); акція (виголошення промови).

Тема 2. Стратегія ораторської промови. Інвенція.

Поняття про стратегію оратора. Типи підготовки до публічного виступу (написання повного тексту промови, запис головних тез та аргументів, виголошення промови експромтом). Джерела знаходження матеріалу. Топіка. Аргументи й критика. Структура та види аргументації. Поняття про критику та її види. Види аргументації. Кількісні показники аудиторії. Рівень обізнаності аудиторії в темі. Предмет промови.

Тема 3.Структура ораторської промови. Диспозиція.

Визначення поняття «диспозиція». Диспозиція як розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови. Структура промови (вступ, головна частина, завершення). Вступ до промови. Головна частина: способи подання матеріалу; типові помилки в аргументації та критиці. Завершення промови. Прийоми привернення уваги аудиторії.

Тема 4. Виразність ораторської промови.Елокуція.

Визначення поняття «елокуція». Критерії словесного виразу промови: правильність, ясність, краса, доречність. Форми мовленнєвого впливу (пряма та непряма форми). Форми впливу і тактика оратора. Риторичні фігури як відхилення від звичайного способу виразу, встановленого нормами певної мови. Прийоми синтаксичного перетворення. Тропи як прийоми виразності, що реалізуються на рівні слова чи словосполучення.

Тема 5. Способи запам'ятовування та виголошення ораторської промови.Меморія й акція.

Визначення понять «Меморія» та «Акція». Меморія як розділ риторики який вивчає особливості запам'ятовування ораторської промови Способи запам'ятовування промови (механічний, логічний, мнемотехнічний). Акція як розділ риторики, який розглядає виголошення оратором промови. Загальні особливості людського сприйняття («ефект рамки», «магічне число»). Аналіз публічного виступу.

Змістовий модуль 2

Розділ ІІ.

Історія та сучасність красномовства

Тема 6. Культура спілкування.

Поняття комунікації і спілкування. Культура діалогу та рівні діалогічного спілкування. Мистецтво переконання за допомогою законів логічного мислення: а) аналіз і синтез; б) індукція і дедукція; в) аналогія. Структура доказу і вимоги до нього. Поняття тези та аргументу. Ораторські помилки. Педогогічні умови мистецтва говорити. Прийом новизни. Прийом взаємодії інтересів. Прийом персоніфікації. Прийом проблемної ситуації. Прийом співучасті.

Тема 7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції і Римі.

Поняття стародавнього світу. Риторика стародавньої Греції. Софістика і діалектика. Мистецтво міркування і мистецтво спілкування. Елеати і піфагорійці. Традиція ліричної й епічної поезії. Демократичний устрій Стародавньої Греції як передумова розвитку риторики. Судові змагання. Великі оратори Греції (Перікл, Клеон, Горгій, Демосфен, Сократ). Платон про риторику. Риторика Арістотеля. Практичне красномовство як вимога політичної системи могутньої імперії. Риторика у сфері законодавства, політики, влади. Ритор Гай Гракх. Характерні ознаки давньоримської риторики: інвективність (розвінчувальність), ампліфікація (перелік з метою емоційного нагнітання звинувачень), афористичність, сумлінно дібрані і згруповані факти. Риторика Цицерона. Гай Юлій Цезарь. Педагогічна риторика Квінтіліана. Творчість Луція Аннея Сенеки.

Тема 8. Українське ораторське слово в XIV-XXст.

Дописемний період давньоукраїнського красномовства. Язичництво. Слов'янська Біблія. Острозька школа. Християнство і Київська Русь. Риторика християнської Русі. Політичне красномовство Київської Русі. Видатні оратори Київської Русі (релігійне красномовство).

Українське ораторство XIV-XXст. Національна мова. Релігійне красномовство. Виникнення братств у XVI-XVIII ст. Братські школи. Київська школа риторики. Києво-Могилянська Академія. Українське ораторство XIX-XXст. Академічне красномовство. Політична філософія і політичне красномовство.

Тема 9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди.

Сучасне поняття красномовства. Ораторські вміння і навички. Сила слова в професійній діяльності. Визначення комплексу вимог до оратора. Види красномовства: судове, академічне, політичне, соціально-побутове, церковне. Жанри красномовства. Спілкування «по-горизонталі» і «по-вертикалі». Темі спілкування. Інтенсивність спілкування. Рівні спілкування (низький, достатній, високий, абсолютний). Побутове спілкування. Соціальна шкала спілкування. Професійна шкала. Естетична шкала, або шкала «духовності». Шкала невербальної комунікації (сприйняття). Просторові зони спілкування (інтимна, особиста, соціальна, громадська).

**4. Структура залікового кредиту з дисципліни «Риторика»
денна форма навчання**

Теми курсу	Кількість годин					
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота	Тренінг	Контрольні заходи
Змістовий модуль I. Загальні основи риторики 1. Риторика як наука та мистецтво красномовства.. Предмет риторики	4	2	6	2	2	Поточне опитування, тестування
2. Стратегія ораторської промови. Інвенція	4	4	10			Поточне опитування, тестування
3. Структура ораторської промови. Диспозиція	4	4	10			Поточне опитування, тестування
4. Виразність ораторської промови. Елокуція	4	4	10			Поточне опитування, тестування
5. Способи запам'ятовування та виголошення ораторської промови. Меморія й акція.	4	4	10		2	Поточне опитування, тестування, реферати.
Змістовий модуль II. Історія та сучасність красномовства 6. Культура спілкування	4	4	8			Поточне опитування, тестування
7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції та Риму	2	4	8	1	2	Поточне опитування, тестування
8. Українське ораторське слово в XIV-XXст.	2	2	8	1		Поточне опитування, тестування
9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди	2	2	8		2	Поточне опитування, тестування, реферати.
Всього	30	30	78	4	8	

заочна форма навчання

Теми курсу	Кількість годин		
	Лекції	Практичні заняття	СРС
Змістовий модуль І. Загальні основи риторики 1. Риторика як наука та мистецтво красномовства.. Предмет риторики	1		1
2. Стратегія ораторської промови.Інвенція	1	1	11
3. Структура ораторської промови Диспозиція	1	1	11
4. Виразність ораторської промови Елокуція	1	1	11
5. Способи запам'ятовування та виголошення ораторської промови Меморія й акція.	1	1	11
Змістовий модуль ІІ. Історія та сучасність красномовства 6. Культура спілкування.	1		8
7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції та Риму Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.	1		8
8. Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.			8
9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди	1		8
Всього	8	4	138

5. Тематика практичних занять

Змістовий модуль І

Практичне заняття № 1

Тема 1. Риторика як наука та мистецтво. Предмет риторики.

Мета: проаналізувати поняття риторики. Визначити предмет наукового аналізу.

Питання для обговорення:

1. Поняття риторики.
2. Модуси публічного виступу
3. П'ять етапів ораторської діяльності

Дискусійне обговорення сутності ораторської промови як публічного виступу.

Практичне заняття № 2-3

Тема 2. Інвенція.

Мета: з'ясувати поняття стратегії ораторського виступу.

Питання для обговорення:

1. Типи підготовки до публічного виступу
2. Структура та види аргументації.
3. Предмет промови.

Дискусійне обговорення предмету та структури ораторської промови.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати аргументацію до тез обраної попередньо теми можливої промови.

Практичне заняття № 4-5

Тема 3. Диспозиція.

Мета: визначити поняття диспозиції і структури промови.

Питання для обговорення:

1. Диспозиція як розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови.
2. Способи подання матеріалу
3. Прийоми привернення уваги аудиторії.

Дискусійне обговорення технік та практичних складових ораторської майстерності.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати приклади прийомів привернення уваги слухача.

Практичне заняття № 6-7

Тема 4. Елокуція.

Мета: проаналізувати поняття елокуції та її значення для публічного виступу.

Питання для обговорення:

1. Критерії словесного виразу промови
2. Форми впливу і тактика оратора
3. Прийоми синтаксичного перетворення

Дискусійне обговорення застосування практичних прийомів ораторського впливу на аудиторію, при роботі з клієнтом.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати зразки форм впливу на слухача.

Практичне заняття № 8-9

Тема 5. Меморія й акція.

Мета: визначити поняття «Меморія» та «Акція».

Питання для обговорення:

1. Меморія як розділ риторики
2. Виголошення оратором промови
3. Загальні особливості людського сприйняття

Дискусійне обговорення стосовно проблем та особливостей людського сприйняття.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати

приклади ефективного використання знань про особливості людського сприйняття.

Змістовий модуль 2

Практичне заняття № 10-11

Тема 6. Культура спілкування.

Мета: розкрити значення мистецтва спілкування та переконання в сучасній системі комунікаційних зв'язків.

Питання для обговорення:

1. Спілкування як процес міжособистісної взаємодії.
2. Рівні діалогічного спілкування, слухання як вияв культури спілкування.
3. Закони логічного мислення
4. Структура доказу і вимоги до нього.

Дискусійне обговорення сутності спілкування як процесу міжособистісної взаємодії.

Практичне заняття № 12-13

Тема 7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції та Римі.

Мета: сприяти розумінню зародження риторики як мистецтва і науки.

Питання для обговорення:

1. Софістика і діалектика
2. Мистецтво міркування і мистецтво спілкування
3. Великі оратори Греції та Риму

Дискусійне обговорення історичних і соціокультурних передумов виникнення «риторичної ментальності» в європейській культурі.

Практичне заняття № 14

Тема 8. Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.

Мета: ознайомитись із розвитком українського ораторського мистецтва ХІУ-ХХст.

Питання для обговорення:

1. Національна мова.
2. Київська школа риторики.
3. Політична філософія і політичне красномовство.

Дискусійне обговорення українського досвіду «риторичної ментальності».

Практичні завдання

Практичне заняття № 15

Тема 9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди.

Мета: дати характеристику сучасному поняттю красномовства.

Питання для обговорення:

1. Професійна діяльність і мистецтво красномовства.
2. Визначення комплексу вимог до оратора
3. Види сучасного красномовства

Дискусійне обговорення сутності феномену красномовства.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати приклади використання красномовства у професійній діяльності.

Заочна форма

Практичне заняття № 1

Тема. Риторика як наука та мистецтво. Інвенція.

Мета: з'ясувати поняття стратегії ораторського виступу.

Питання для обговорення:

1. П'ять етапів ораторської діяльності.
2. Типи підготовки до публічного виступу
3. Структура та види аргументації.
4. Предмет промови, модулі публічного виступу.

Дискусійне обговорення сутності ораторської промови як публічного виступу.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати аргументацію до

тез обраної попередньо теми можливої промови.

Тема. Диспозиція.

Мета: визначити поняття диспозиції і структури промови.

Питання для обговорення:

1. Диспозиція як розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови.
2. Способи подання матеріалу
3. Прийоми привернення уваги аудиторії.

Дискусійне обговорення техніки та структури ораторської промови.

Практичне заняття № 2

Тема. Елокуція.

Мета: проаналізувати поняття елокуції та її значення для публічного виступу.

Питання для обговорення:

1. Критерії словесного виразу промови
2. Форми впливу і тактика оратора
3. Прийоми синтаксичного перетворення

Дискусійне обговорення особливостей публічного виступу.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати зразки форм впливу на слухача.

Тема. Меморія й акція.

Мета: визначити поняття «Меморія» та «Акція».

Питання для обговорення:

1. Меморія як розділ риторики
2. Виголошення оратором промови
3. Загальні особливості людського сприйняття.

Дискусійне обговорення специфіки процесу сприйняття та запам'ятовування.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати приклади ефективного використання знань про особливості людського сприйняття.

6. Тренінг з дисципліни

Організація і проведення тренінгу з дисципліни «Риторика»

ТРЕНІНГ «Як навчитися красиво та правильно розмовляти »

Мета тренінгу: навчитись риторичної майстерності.

Тренінг проводиться у вигляді круглого столу.

«Круглий стіл» – вид групового вирішення тих чи інших питань, якому властиві певний порядок і черговість висловлювань його учасників, а також рівні права і позиції всіх присутніх. Правила проведення «круглого столу»

Вибір теми

Від вдало обраної теми значною мірою залежить успіх усього заходу. Передусім тема має бути цікава й актуальна. Не можна обирати надто загальних і глобальних тем.

Ретельний вибір питань для обговорення

Щоб скерувати дискусію у правильне русло і не виходити за встановлені межі, слід розбити тему обговорення на кілька конкретних питань. Їх не має бути багато - не більше 4-5. Це допоможе організаторам розробку програми круглого столу, сприятиме роботі ведучого, зробить дискусію чіткою та структурованою і націлить учасників на досягнення очікуваних результатів.

Розробка сценарію, правил проведення

Коли йдеться про проведення круглого столу, розрізняють два типисценаріїв - організаційний і тематичний. В організаційному сценаріїв визначають послідовність подій під час заходу, черговість і тривалість виступів(регламент).У тематичному сценаріїв окреслюють варіанти розгортання теми,прогнозують можливі дискусії, зацікавленість, активність або пасивність учасників. Якісна підготовка тематичного сценарію зробить дискусію змістовною і плідною.

Вибір приміщення

Річ банальна, але важлива. Передусім у приміщенні має бути головний атрибут зібрання - круглий стіл. Йдеться не обов'язково про круглу форму стола, просто треба, щоб він мав

замкнений контур, а учасники мали змогу бачити один одного під час дискусії.

Встановлення дати і тривалості

Дата проведення заходу залежить від планів організаторів та можливостей потенційних учасників. Тривалість круглого столу не має перевищувати 1,5-2 годин. Краще проводити його до обіду, коли люди ще не втомлені. Звісно, якщо таку можливість дає робочий графік учасників. Невелика тривалість круглого столу дає організаторам дві суттєві переваги. По-перше, є можливість запросити фахівців, які не завжди можуть виділити багато часу зі свого робочого графіка. По-друге, такий формат значно дешевший. Адже не потрібно коштів на харчування учасників, ночівлю в готелі. Всі витрати - це телефонний зв'язок, пошта, тиражування роздаткових матеріалів, мінеральна вода, кава і щось до кави.

Запрошення учасників

Учасників слід запросити заздалегідь, принаймні за 15-20 днів до проведення круглого столу. Кожному бажано підготувати інформаційний пакет, до якого входить програма і регламент заходу, вихідна інформація з проблематики, яку обговорюватимуть, тези виступів основних доповідачів і проект підсумкового документа. У запрошеннях слід чітко вказати мету заходу й очікувані результати. Не забудьте також зазначити, в якій ролі ви хотіли б бачити ту чи іншу особу. Щоб дискусія була продуктивною і не вийшла за часові рамки, кількість учасників круглого столу слід обмежити до 20-25 осіб. Не забуваймо, що всі вони мають рівні права і варті уваги позиції. Однак, підбираючи учасників, слід відразу передбачити для них певні ролі. Тут ідеться про ролі в соціальному і певною мірою ігровому плані. У будь-якій дискусії хтось виступає в ролі провокатора хтось вдає, що не все розуміє. Позиція учасників може відображати зацікавлення тим чи тим питанням, вона може бути конструктивною і деструктивною.

Підготовка ведучого

Ведучий відіграє особливу роль. Саме від його майстерності залежить конструктивність дискусії і досягнення очікуваних результатів. Знову ж таки варто пам'ятати, що всі учасники круглого столу рівні між собою.

Регламент круглого столу має бути такий, щоб усі присутні мали змогу висловитися. Достатньо часу треба залишити на дискусію і обговорення підсумкового документа. Скільки саме – залежить від кількості питань, винесених на розгляд, і числа учасників. Загальноприйняте правило – для ключових виступів варто виділяти 10-15 хв., для всіх інших – 3-5 хв. В цілому організаційний сценарій круглого столу може мати такий зміст:

- відкриття, представлення організаторів та учасників;
- вступне слово ведучого, який має окреслити мету і завдання заходу, очікувані результати, оголосити регламент і засади дискусії;
- виступи експертів (інформаційні повідомлення);
- обговорення;
- закриття;
- неофіційна частина.

Під час вступного слова ведучий має погодити запропонований регламент зустрічі з учасниками; якщо є інші пропозиції, слід постаратись врахувати їх. Виступи всіх учасників, у тому числі запитання і відповіді на них, треба протоколювати. Яким способом це робити, залежить від технічних можливостей організаторів. Звісно, найкраще записати дискусію на цифровий диктофон, а потім перевести звуковий файл у текстовий.

Круглий стіл дає ще й результати, які не піддаються чіткому вимірюванню, але не менш важливі. Організатори круглого столу ознайомляться зі спектром думок з проблематики, яку вони досліджують, одержать корисний матеріал для публікацій у ЗМІ та подальшої аналітичної і експертної роботи. Учасники, завдяки взаємному обговоренню, мають змогу по-новому поглянути на проблему, в іншому контексті побачити її масштаб. Участь у круглому столі для них є доброю нагодою публічно представити свою позицію і сподіватися на лобювання власних інтересів.

7. Самостійна робота

Для успішного вивчення і засвоєння дисципліни «Риторика» студенти повинні володіти значним обсягом інформації, частину якої вони отримують і опрацьовують шляхом самостійної роботи. Самостійна робота полягає в опрацюванні сучасної навчальної і наукової фахової літератури.

1. Риторика у Києво-Могилянській академії
2. Феномен сучасного красномовства
3. Красномовство в епоху класичної Грецької культури
4. Римський період античного красномовства
5. Мистецтво переконання в системі сучасних комунікаційних зв'язків
6. Стратегія та техніка ораторської промови
7. Рівні сучасного спілкування
8. Риторика в останні століття Римської імперії
9. Українське ораторське слово в епоху середньовіччя
10. Візантійська риторика
11. Ораторське мистецтво середньовічної пори в Західній Європі
12. Політичне красномовство Київської Русі
13. Видатні українські оратори
14. Т.Г.Шевченко і відродження українського красномовства
15. Збереження національної мови – невід'ємна частина збереження нації.
16. Риторика і сучасний менеджмент
17. Риторика і засоби масової інформації
18. Риторика в системі управління організацією
19. Риторика і професійна майстерність соціального працівника
20. Психологічні особливості спілкування
21. Моделі комунікативної взаємодії в діяльності соціального працівника
22. Літературна мова – основа виступу оратора
23. Види красномовства та їх характеристика
24. Патристика та апологетика
25. «Я і моя аудиторія»
26. Логіка та емоції в промові
27. Літературні прийоми в мові оратора
28. Жанри та стилі промов
29. Риторика: наука чи мистецтво?
30. Риторика і «воля до влади»

8. Методи навчання

У навчальному процесі застосовуються: лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота, індивідуальна робота, робота у групах, метод опитування, тестування, ситуативне моделювання, ділові ігри, реферування, виконання есе, підготовка і презентація проєктів.

9. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання.

У процесі вивчення дисципліни «Риторика» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- оцінювання результатів модульних контрольних ;
- поточне опитування;
- оцінка за тренінг та самостійну роботу;
- інші види індивідуальних і групових завдань;
- підсумковий екзамен.

10. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів і перескладання. Для виконання індивідуальних завдань і проведення контрольних заходів встановлюються конкретні терміни. Перескладання модулів відбувається з дозволу дирекції факультету за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Використання друкованих і електронних джерел інформації під час контрольних заходів та екзаменів заборонено.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, карантин, воєнний стан, хвороба, закордонне стажування) навчання може відбуватись в онлайн формі за погодженням із керівником курсу з дозволу дирекції факультету.

11. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Риторика» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	Модуль 4	Модуль 5
10%	10%	10%	10%	5%	15%	40%
Поточне оцінювання	Модульний контроль	Поточне оцінювання	Модульний контроль	Тренінг	Самостійна робота	Екзамен
Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок отриманих під час занять (7 занять-7 оцінок). Модульний контроль проводиться на 7 практичному занятті, оцінка за Модульний контроль виставляється на підставі виконання письмового завдання, а саме: 15 тестових завдань, кожне з яких має 4 бали і одне теоретичне питання, яке має 40 балів		Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок отриманих під час занять (8 занять-8 оцінок). Модульний контроль проводиться на 14 практичному занятті, оцінка за Модульний контроль виставляється на підставі виконання письмового завдання, а саме: 15 тестових завдань, кожне з яких має 4 бали і одне теоретичне питання, яке має 40 балів		Оцінювання розробленого та проведеного тренінгу, задля покращення показника інтелектуального потенціалу студента.	Оцінювання індивідуального завдання виконаного студентом (згідно запропонованого переліку тем.	Теоретичне (проблемне) питання – макс. 40 балів. 10 тестів по 2 бали. Задачі (2 задачі) – по 25 балів, макс. 50 балів.

Поточне опитування під час заняття:

90–100 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань;

75–89 балів – достатньо повно володіє навчальним матеріалом, але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки;

65–74 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом та викладає його основний зміст, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки;

60–64 бали – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, фрагментарно (без аргументації та обґрунтування) його викладає, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань, допускаючи при цьому суттєві неточності;

1–59 балів – не володіє навчальним матеріалом, не розкриває зміст теоретичних питань.

Підсумкова оцінка за поточне опитування кожного модуля визначається як середнє арифметичне оцінок, отриманих під час занять в межах кожного модуля.

Тренінг:

90–100 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його використовує під час виконання завдань тренінгу, виявляє творчий підхід до виконання завдань;

75–89 балів – достатньо повно володіє навчальним матеріалом, але при виконанні окремих завдань тренінгу не вистачає достатньої глибини та аргументації його використання, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки, загалом виявляє творчий підхід до виконання завдань;

65–74 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом та загалом його використовує при виконанні завдань тренінгу, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому суттєві неточності та помилки, в окремих моментах виявляє творчий підхід до виконання завдань;

60–64 бали – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, фрагментарно (без аргументації та обґрунтування) його використовує, недостатньо розкриває зміст завдань тренінгу, допускаючи при цьому суттєві неточності, не виявляє творчого підходу до виконання завдань;

1–59 – не володіє навчальним матеріалом, не розкриває зміст завдань тренінгу, не бере участі у колективних завданнях під час проведення тренінгу.

Самостійна робота:

90–100 балів – зміст самостійної роботи повністю відповідає встановленим вимогам, містить елементи самостійного дослідження, свідчить про високий рівень опанування навчального матеріалу, студент на високому рівні виявляє творчий підхід до виконання завдань;

75–89 балів – зміст самостійної роботи в основному відповідає встановленим вимогам, можуть бути несуттєві недопрацювання за окремими завданнями, свідчить про належний рівень 35

опанування навчального матеріалу, студент належно виявляє творчий підхід до виконання завдань;

60–74 балів – поставлені завдання виконані на недостатньому рівні; наведені авторські напрацювання є загальними і слабо обґрунтованими, свідчать про недостатній рівень опанування навчального матеріалу; студент припускається значних помилок у виконанні завдань, в окремих моментах виявляє творчий підхід до виконання завдань;

1–59 балів – завдання практично не виконані; відсутні авторські напрацювання; грубі помилки у вирішенні завдань роботи, що свідчать про низький рівень опанування навчального матеріалу; студент не виявляє творчого підходу до виконання завдань.

Модульна робота, екзамен – види контролю, при яких засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу оцінюється від 0 до 100 балів як сума балів за виконані завдання. Екзаменаційний білет складається із:

тестів: 10 тестів, за правильну відповідь на кожен із яких студент може отримати 2 бали, що в підсумку дає максимально 20 балів;

2 бали – на тест надано правильну відповідь.

задач (практичних завдань): 2 задачі, за розв'язання кожної із яких студент може отримати від 0 до 25 балів, що в підсумку дає максимально 50 балів;

15–25 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, правильно розв'язує практичне завдання і інтерпретує отримані результати, демонструє самостійність виконання.

5–14 балів – у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, правильно розв'язує практичне завдання, але на додаткові контрольні запитання відсутня повна відповідь, допускає несуттєві неточності та фрагментарно (без аргументації) інтерпретує отримані результати, демонструє самостійність виконання.

1–4 балів – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно розв'язує практичне завдання, допускає суттєві неточності, поверхнево його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань.

теоретичного (проблемного) питання: 1 теоретичне питання, за відповідь на яке студент може отримати від 0 до 30 балів.

15–30 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, всебічно, самостійно та аргументовано його викладає під час відповіді, глибоко та всебічно розкриває зміст завдання.

1–14 балів – в цілому володіє навчальним матеріалом, але не в повному обсязі, фрагментарно (без аргументації та обґрунтування) його викладає, недостатньо розкриває зміст завдання, допускаючи при цьому суттєві неточності, відповіді на запитання нечіткі.

Шкала оцінювання:

За шкалою Університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п\п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійний проектор	1-9
2	Проекційний екран	1-9
3	Комунікаційне програмне забезпечення (Google Chrome, Firefox)	1-9
4	Наявність доступу до мережі Інтернет	1-9
5	Персональні комп'ютери, ноутбук.	1-9

6	Комунікаційне програмне забезпечення (Zoom) для проведення занять у режимі он-лайн (за необхідності)	1-9
7	Комунікаційна навчальна платформа (Moodle) для організації дистанційного навчання (за необхідності)	1-9
8	Програмне забезпечення: ОС Windows	1-9
9	Інструменти Microsoft Office (Word; Excel; Power Point і т. і.)	1-9

Рекомендована література:

Основна:

- 1.Белаш А.Історія античної літератури. Київ:ЦВЛ, 2021.236 с.
- 2.Волошенко М., Азаркіна О. Психологія професійного спілкування.Київ: Олді-Плюс, 2021.280 с.
- 3.Гриценко Т.Б. Риторика : навчальний посібник. Київ: НАУ, 2020. 365с.
- 4.Голубчик Н., Кучерук О., Горошкіна О.Педагогічна риторика.Київ:..КНТ, 2021. 258 с.
- 5.Коваленков С.Сучасна риторика.Київ:Мандрівець, 2021.184 с.
- 6.Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів:Львівська політехніка, 2022.496 с.
- 7.Кушнір Р.Мистецтво спілкування.Київ: Коло, 2021.240 с.
- 8.Лісовський П. Суспільна риторика.Київ: Кондор, 2021.244 с.
- 9.Мацько Л., Кравець Л.Культура української фахової мови.Київ: Академія,2022.360с.
- 10.Мухіна Г. Педагогіка та психологія вищої школи.Київ: Дакор, 2020.360с
- 11.Нищота В.Риторика. Київ: ЦВЛ, 2021. 220 с.
- 12.Олійник О.Сучасна ділова риторика.Київ:Кондор, 2021.166с.
- 13.Цимбалюк І.Психологія спілкування.Київ: Професіонал, 2021.464с.
- 14.Чалдині Р.Психологія впливу:оновлено та доповнено.Київ: КСД, 2022.608с

Додаткова:

1. Балух В. Культура Античності. Київ: Наші книги, 2019. 632с.
2. Гуревич Е.С., Погорілко В.Ф., Герман М.А. Основи риторики. Київ:Ліра,2018.211с.
- 3..Історія стародавнього світу. Київ:Ліра, 1989. 783 с.
- 4..Історія красномовства. Київ:Ліра, 2020. 71 с.
- 5.Лукашевич М.П., Мигович І.І., Пінчук ІМ. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади - К.: УДЦССМ-МАУП, 2021.312с.
6. Немов Р.С. Психологія. Книга 1: Основи загальної психології. Київ:: Инфра,1999.478 с.
- 7.Сагач Г.М. Філіппіка — в перекладі з грецької означає «гнівна викривальна промова». Золотослів.Київ:..Ліра, 1999. С. 16.-30
- 8.Сайтарлі.І.Культура міхособистісних стосунків.Київ:Академія,2021.240с.
- 9.Українська та зарубіжна культура. Підручник. Київ:Дакор,2019. 414 с.
- 10.Ющук І.Українська мова. Київ: Либідь, 2020.640с.

СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Риторика»

1. Опис дисципліни «Риторика»

Дисципліна „Риторика ”	Галузь знань, ОПП СВО	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 5	галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»	Статус дисципліни блок обов’язкових дисциплін, цикл професійної підготовки. Мова навчання українська
Кількість залікових модулів – 5	спеціальність 053 – «Психологія».	Рік підготовки: <i>Денна – 3</i> <i>Заочна- 3</i> Семестр: <i>Денна – 5</i> <i>Заочна-6</i>
Кількість змістових модулів – 3	Освітньо-професійна програма-«Психологія».	Лекції: <i>Денна – 30</i> <i>Заочна-8</i> Практичні заняття: <i>Денна – 30</i> <i>Заочна- 4</i>
Загальна кількість годин – 150	Ступінь вищої освіти-бакалавр	Самостійна робота: <i>Денна – 78</i> <i>Заочна-138</i> Тренінг-8 Індивідуальна робота: <i>Денна – 4</i>
Тижневих годин – 10,7 з них аудиторних – 3		Вид підсумкового контролю – екзамен

Мета і завдання вивчення дисципліни «Риторика»

2.1.Мета вивчення дисципліни

Метою даного курсу є сприяння засвоєнню студентами цілісної риторичної парадигми культури як системи внутрішньо взаємопов’язаних і взаємозумовлених теоретичних, методологічних та практичних компонентів.

Програма та тематичний план дисципліни орієнтовані на глибоке та ґрунтовне засвоєння майбутніми психологами та соціальними працівниками філософських, психолого-соціологічних та педагогічних основ ораторської майстерності. В основі комунікативної взаємодії – володіння національною мовою. З цих позицій риторика представляє собою ефективну форму мовного впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей у комплексі професійної майстерності фахівця. Структура курсу „Риторика” передбачає логічне та послідовне розкриття основних

проблем, таких, як: місце риторики у комунікативній взаємодії, форми мовленнєвого впливу, правила побудови промови, види ораторських промов, світові нариси з історії красномовства, рівні сучасного спілкування, сучасне красномовство, риторика і соціальна робота.

Вивчення курсу „Риторика” передбачає цілеспрямовану роботу над вивченням спеціальної літератури, активної роботи на лекціях та практичних заняттях, самостійної роботи та виконання індивідуальних завдань.

2.2.Завдання вивчення дисципліни:

Основними завданнями даного курсу є підвищення рівня мовленнєвої і комунікативної майстерності психолога, засвоєння форм мовленнєвої комунікації, застосування практичних прийомів ораторського впливу на аудиторію, при роботі з клієнтом, в інших сферах соціальної діяльності тощо. До завдань курсу слід також віднести:

- теоретичне засвоєння основних комунікативних стратегій як мовного оформлення парадигмальних “жанрів свідомості”;
- створення цілісної уяви щодо історичних і соціокультурних передумов виникнення «риторичної ментальності» в європейській культурі;
- розкриття змісту проблеми формування мовної діяльності та її закономірностей;
- практичне оволодіння основами побудови мови відповідно до певного комунікативного задуму.

Об’єктом курсу «Риторика»є головні теоретико-концептуальні та практичні складові ораторської майстерності.

Предмет курсу - формування у студентів цілісної системи понять та принципів комунікативної взаємодії.

2.3 Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

- здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формувати аргументовані висновки та рекомендації.
- здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідну до запиту діяльність.
- здатність дотримуватися норм професійної етики.
- здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

2.4.Передумови вивчення дисципліни.

Набуття студентами компетентностей курсу можливе за актуалізації їхніх знань з дисципліни Українська мова (за професійним спрямуванням).

2.5. Результати навчання.

Результат навчання даної дисципліни деталізує такі програмні результати:

- складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у фірмі лекцій, бесід круглих столів, ігор, тренінгів тощо, відповідно до вимог замовника,
- знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога,
- демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

3.Зміст дисципліни «Риторика»

Змістовий модуль 1

Розділ І.

Загальні основи риторики

Тема 1. Риторика як наука та мистецтво красномовства. Предмет риторики.

Поняття риторики. Риторика і красномовство. Традиції визначення риторики. Модуси публічного виступу (логос, етос, пафос). Риторика і «воля до влади». Риторика і переконання.. Риторика і комунікація. Публічний виступ у процесі комунікації – предмет риторики. П'ять етапів ораторської діяльності: інтенція (добір матеріалу); диспозиція (розташування матеріалу); елокуція (словесне вираження); меморія (запам'ятовування промови); акція (виголошення промови).

Тема 2. Стратегія ораторської промови. Інвенція.

Поняття про стратегію оратора. Типи підготовки до публічного виступу (написання повного тексту промови, запис головних тез та аргументів, виголошення промови експромтом). Джерела знаходження матеріалу. Топіка. Аргументи й критика. Структура та види аргументації. Поняття про критику та її види. Види аргументації. Кількісні показники аудиторії. Рівень обізнаності аудиторії в темі. Предмет промови.

Тема 3.Структура ораторської промови. Диспозиція.

Визначення поняття «диспозиція». Диспозиція як розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови. Структура промови (вступ, головна частина, завершення). Вступ до промови. Головна частина: способи подання матеріалу; типові помилки в аргументації та критиці. Завершення промови. Прийоми привернення уваги аудиторії.

Тема 4. Виразність ораторської промови.Елокуція.

Визначення поняття «елокуція». Критерії словесного виразу промови: правильність, ясність, краса, доречність. Форми мовленнєвого впливу (пряма та непряма форми). Форми впливу і тактика оратора. Риторичні фігури як відхилення від звичайного способу виразу, встановленого нормами певної мови. Прийоми синтаксичного перетворення. Тропи як прийоми виразності, що реалізуються на рівні слова чи словосполучення.

Тема 5. Способи запам'ятовування та виголошення ораторської промови.Меморія й акція.

Визначення понять «Меморія» та «Акція». Меморія як розділ риторики який вивчає особливості запам'ятовування ораторської промови Способи запам'ятовування промови (механічний, логічний, мнемотехнічний). Акція як розділ риторики, який розглядає виголошення оратором промови. Загальні особливості людського сприйняття («ефект рамки», «магічне число»). Аналіз публічного виступу.

Змістовий модуль 2

Розділ ІІ.

Історія та сучасність красномовства

Тема 6. Культура спілкування.

Поняття комунікації і спілкування. Культура діалогу та рівні діалогічного спілкування. Мистецтво переконання за допомогою законів логічного мислення: а) аналіз і синтез; б) індукція і дедукція; в) аналогія. Структура доказу і вимоги до нього. Поняття тези та аргументу. Ораторські помилки. Педагогічні умови мистецтва говорити. Прийом новизни. Прийом взаємодії інтересів. Прийом персоніфікації. Прийом проблемної ситуації. Прийом співучасті.

Тема 7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції і Римі.

Поняття стародавнього світу. Риторика стародавньої Греції. Софістика і діалектика. Мистецтво міркування і мистецтво спілкування. Елеати і піфагорійці. Традиція ліричної й епічної поезії. Демократичний устрій Стародавньої Греції як передумова розвитку риторики. Судові змагання. Великі оратори Греції (Перікл, Клеон, Горгій, Демосфен, Сократ). Платон про риторику. Риторика Арістотеля. Практичне красномовство як вимога політичної системи могутньої імперії. Риторика у сфері законодавства, політики, влади. Ритор Гай Гракх. Характерні ознаки давньоримської риторики: інвективність (розвінчувальність), ампліфікація (перелік з метою емоційного нагнітання звинувачень), афористичність, сумлінно дібрані і згруповані факти. Риторика Цицерона. Гай Юлій Цезарь. Педагогічна риторика Квінтіліана. Творчість Луція Аннея Сенеки.

Тема 8. Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.

Дописемний період давньоукраїнського красномовства. Язичництво. Слов'янська Біблія. Острозька школа. Християнство і Київська Русь. Риторика християнської Русі. Політичне красномовство Київської Русі. Видатні оратори Київської Русі (релігійне красномовство).

Українське ораторство ХІУ-ХХст. Національна мова. Релігійне красномовство. Виникнення братств у ХУІ-ХУІІІ ст. Братські школи. Київська школа риторики. Києво-Могилянська Академія. Українське ораторство ХІХ-ХХст. Академічне красномовство. Політична філософія і політичне красномовство.

Тема 9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди.

Сучасне поняття красномовства. Ораторські вміння і навички. Сила слова в професійній діяльності. Визначення комплексу вимог до оратора. Види красномовства: судове, академічне, політичне, соціально-побутове, церковне. Жанри красномовства. Спілкування «по-горизонталі» і «по-вертикалі». Теми спілкування. Інтенсивність спілкування. Рівні спілкування (низький, достатній, високий, абсолютний). Побутове спілкування. Соціальна шкала спілкування. Професійна шкала. Естетична шкала, або шкала «духовності». Шкала невербальної комунікації (сприйняття). Просторові зони спілкування (інтимна, особиста, соціальна, громадська).

**4.Структура залікового кредиту з дисципліни «Риторика»
денна форма навчання**

Теми курсу	Кількість годин					
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота	Тренінг	Контрольні заходи
Змістовий модуль І. Загальні основи риторики 1. Риторика як наука та мистецтво красномовства.. Предмет риторики	4	2	6	2	2	Поточне опитування, тестування
2. Стратегія ораторської промови.Інвенція	4	4	10			Поточне опитування тестування
3. Структура ораторської промови Диспозиція	4	4	10			Поточне опитування, тестування
4. Виразність ораторської промови Елокуція	4	4	10			Поточне опитування, тестування
5. Способи запам'ятовування та виголошення ораторської промови Меморія й акція.	4	4	10		2	Поточне опитування, тестування, реферати.
Змістовий модуль ІІ. Історія та сучасність красномовства 6. Культура спілкування	4	4	8			Поточне опитування, тестування
7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції та Риму	2	4	8	1	2	Поточне опитування, тестування
8. Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.	2	2	8	1		Поточне опитування, тестування
9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди	2	2	8		2	Поточне опитування, тестування, реферати.
Всього	30	30	78	4	8	

заочна форма навчання

Теми курсу	Кількість годин		
	Лекції	Практичні заняття	СРС
Змістовий модуль І. Загальні основи риторики 1. Риторика як наука та мистецтво красномовства.. Предмет риторики	1		1
2. Стратегія ораторської промови.Інвенція	1	1	11
3. Структура ораторської промови Диспозиція	1	1	11
4. Виразність ораторської промови Елокуція	1	1	11
5. Способи запам'ятовування та виголошення ораторської промови Меморія й акція.	1	1	11
Змістовий модуль ІІ. Історія та сучасність красномовства 6. Культура спілкування.	1		8
7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції та Риму Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.	1		8
8. Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.			8
9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди	1		8
Всього	8	4	138

5. Тематика практичних занять

Змістовий модуль І

Практичне заняття № 1

Тема 1. Риторика як наука та мистецтво. Предмет риторики.

Мета: проаналізувати поняття риторики. Визначити предмет наукового аналізу.

Питання для обговорення:

1. Поняття риторики.
2. Модуси публічного виступу
3. П'ять етапів ораторської діяльності

Дискусійне обговорення сутності ораторської промови як публічного виступу.

Практичне заняття № 2-3

Тема 2. Інвенція.

Мета: з'ясувати поняття стратегії ораторського виступу.

Питання для обговорення:

1. Типи підготовки до публічного виступу
2. Структура та види аргументації.
3. Предмет промови.

Дискусійне обговорення предмету та структури ораторської промови.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати аргументацію до тез обраної попередньо теми можливої промови.

Практичне заняття № 4-5

Тема 3. Диспозиція.

Мета: визначити поняття диспозиції і структури промови.

Питання для обговорення:

1. Диспозиція як розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови.
2. Способи подання матеріалу
3. Прийоми привернення уваги аудиторії.

Дискусійне обговорення технік та практичних складових ораторської майстерності.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати приклади прийомів привернення уваги слухача.

Практичне заняття № 6-7

Тема 4. Елокуція.

Мета: проаналізувати поняття елокуції та її значення для публічного виступу.

Питання для обговорення:

1. Критерії словесного виразу промови
2. Форми впливу і тактика оратора
3. Прийоми синтаксичного перетворення

Дискусійне обговорення застосування практичних прийомів ораторського впливу на аудиторію, при роботі з клієнтом.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати зразки форм впливу на слухача.

Практичне заняття № 8-9

Тема 5. Меморія й акція.

Мета: визначити поняття «Меморія» та «Акція».

Питання для обговорення:

1. Меморія як розділ риторики
2. Виголошення оратором промови
3. Загальні особливості людського сприйняття

Дискусійне обговорення стосовно проблем та особливостей людського сприйняття.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати приклади ефективного використання знань про особливості людського сприйняття.

Змістовий модуль 2

Практичне заняття № 10-11

Тема 6. Культура спілкування.

Мета: розкрити значення мистецтва спілкування та переконання в сучасній системі комунікаційних зв'язків.

Питання для обговорення:

1. Спілкування як процес міжособистісної взаємодії.
2. Рівні діалогічного спілкування, слухання як вияв культури спілкування.
3. Закони логічного мислення
4. Структура доказу і вимоги до нього.

Дискусійне обговорення сутності спілкування як процесу міжособистісної взаємодії.

Практичне заняття № 12-13

Тема 7. Розвиток ораторського мистецтва у Стародавній Греції та Римі.

Мета: сприяти розумінню зародження риторики як мистецтва і науки.

Питання для обговорення:

1. Софістика і діалектика
2. Мистецтво міркування і мистецтво спілкування
3. Великі оратори Греції та Риму

Дискусійне обговорення історичних і соціокультурних передумов виникнення «риторичної ментальності» в європейській культурі.

Практичне заняття № 14

Тема 8. Українське ораторське слово в ХІУ-ХХст.

Мета: ознайомитись із розвитком українського ораторського мистецтва ХІУ-ХХст.

Питання для обговорення:

1. Національна мова.
2. Київська школа риторики.
3. Політична філософія і політичне красномовство.

Дискусійне обговорення українського досвіду «риторичної ментальності».

Практичні завдання

Практичне заняття № 15

Тема 9. Феномен сучасного красномовства та його різновиди.

Мета: дати характеристику сучасному поняттю красномовства.

Питання для обговорення:

1. Професійна діяльність і мистецтво красномовства.
2. Визначення комплексу вимог до оратора
3. Види сучасного красномовства

Дискусійне обговорення сутності феномену красномовства.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати приклади використання красномовства у професійній діяльності.

Заочна форма

Практичне заняття № 1

Тема. Риторика як наука та мистецтво. Інвенція.

Мета: з'ясувати поняття стратегії ораторського виступу.

Питання для обговорення:

1. П'ять етапів ораторської діяльності.
2. Типи підготовки до публічного виступу
3. Структура та види аргументації.
4. Предмет промови, модуси публічного виступу.

Дискусійне обговорення сутності ораторської промови як публічного виступу.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати аргументацію до тез обраної попередньо теми можливої промови.

Тема. Диспозиція.

Мета: визначити поняття диспозиції і структури промови.

Питання для обговорення:

1. Диспозиція як розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови.
2. Способи подання матеріалу
3. Прийоми привернення уваги аудиторії.

Дискусійне обговорення техніки та структури ораторської промови.

Практичне заняття № 2

Тема. Елокуція.

Мета: проаналізувати поняття елокуції та її значення для публічного виступу.

Питання для обговорення:

1. Критерії словесного виразу промови
2. Форми впливу і тактика оратора
3. Прийоми синтаксичного перетворення

Дискусійне обговорення особливостей публічного виступу.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати зразки форм впливу на слухача.

Тема. Меморія й акція.

Мета: визначити поняття «Меморія» та «Акція».

Питання для обговорення:

1. Меморія як розділ риторики
2. Виголошення оратором промови
3. Загальні особливості людського сприйняття.

Дискусійне обговорення специфіки процесу сприйняття та запам'ятовування.

Практичні завдання використовуючи лекційний матеріал, підготувати приклади ефективного використання знань про особливості людського сприйняття.

6. Тренінг з дисципліни Організація і проведення тренінгу з дисципліни «Риторика»

ТРЕНІНГ «Як навчитися красиво та правильно розмовляти »

Мета тренінгу: навчитись риторичної майстерності.

Тренінг проводиться у вигляді круглого столу.

«Круглий стіл» – вид групового вирішення тих чи інших питань, якому властиві певний порядок і черговість висловлювань його учасників, а також рівні права і позиції всіх присутніх. Правила проведення «круглого столу»

Вибір теми

Від вдало обраної теми значною мірою залежить успіх усього заходу. Передусім тема має бути цікава й актуальна. Не можна обирати надто загальних і глобальних тем.

Ретельний вибір питань для обговорення

Щоб скерувати дискусію у правильне русло і не виходити за встановлені межі, слід розбити тему обговорення на кілька конкретних питань. Їх не має бути багато - не більше 4-5. Це допоможе організаторам розробку програми круглого столу, сприятиме роботі ведучого, зробить дискусію чіткою та структурованою і націлить учасників на досягнення очікуваних результатів.

Розробка сценарію, правил проведення

Коли йдеться про проведення круглого столу, розрізняють два типи сценаріїв - організаційний і тематичний. В організаційному сценарії визначають послідовність подій під час заходу, черговість і тривалість виступів (регламент). У тематичному сценарії окреслюють варіанти розгортання теми, прогнозують можливі дискусії, зацікавленість, активність або пасивність учасників. Якісна підготовка тематичного сценарію зробить дискусію змістовною і плідною.

Вибір приміщення

Річ банальна, але важлива. Передусім у приміщенні має бути головний атрибут зібрання - круглий стіл. Йдеться не обов'язково про круглу форму стола, просто треба, щоб він мав замкнений контур, а учасники мали змогу бачити один одного під час дискусії.

Встановлення дати і тривалості

Дата проведення заходу залежить від планів організаторів та можливостей потенційних учасників. Тривалість круглого столу не має перевищувати 1,5-2 годин. Краще проводити його до обіду, коли люди ще не втомлені. Звісно, якщо таку можливість дає робочий графік учасників. Невелика тривалість круглого столу дає організаторам дві суттєві переваги. По-перше, є можливість запросити фахівців, які не завжди можуть виділити багато часу зі свого робочого графіка. По-друге, такий формат значно дешевший. Адже не потрібно коштів на харчування учасників, ночівлю в готелі. Всі витрати - це телефонний зв'язок, пошта, тиражування роздаткових матеріалів, мінеральна вода, кава і щось до кави.

Запрошення учасників

Учасників слід запросити заздалегідь, принаймні за 15-20 днів до проведення круглого столу. Кожному бажано підготувати інформаційний пакет, до якого входить програма і регламент заходу, вихідна інформація з проблематики, яку обговорюватимуть, тези виступів основних доповідачів і проект підсумкового документа. У запрошеннях слід чітко вказати мету заходу й очікувані результати. Не забудьте також зазначити, в якій ролі ви хотіли б бачити ту чи іншу особу. Щоб дискусія була продуктивною і не вийшла за часові рамки, кількість учасників круглого столу слід обмежити до 20-25 осіб. Не забуваймо, що всі вони мають рівні права і варті уваги позиції. Однак, підбираючи учасників, слід відразу передбачити для них певні ролі. Тут ідеться про ролі в соціальному і певною мірою ігровому плані. У будь-якій дискусії хтось виступає в ролі провокатора хтось вдає, що не все розуміє. Позиція учасників може відображати зацікавлення тим чи тим питанням, вона може бути конструктивною і деструктивною.

Підготовка ведучого

Ведучий відіграє особливу роль. Саме від його майстерності залежить конструктивність дискусії і досягнення очікуваних результатів. Знову ж таки варто пам'ятати, що всі учасники круглого столу рівні між собою.

Регламент круглого столу має бути такий, щоб усі присутні мали змогу висловитися. Достатньо часу треба залишити на дискусію і обговорення підсумкового документа. Скільки саме – залежить від кількості питань, винесених на розгляд, і числа учасників. Загальноприйняте правило – для ключових виступів варто виділяти 10-15 хв., для всіх інших – 3-5 хв. В цілому організаційний сценарій круглого столу може мати такий зміст:

- відкриття, представлення організаторів та учасників;
- вступне слово ведучого, який має окреслити мету і завдання заходу, очікувані результати, оголосити регламент і засади дискусії;
- виступи експертів (інформаційні повідомлення);
- обговорення;
- закриття;
- неофіційна частина.

Під час вступного слова ведучий має погодити запропонований регламент зустрічі з учасниками; якщо є інші пропозиції, слід постаратись врахувати їх. Виступи всіх учасників, у тому числі запитання і відповіді на них, треба протоколювати. Яким способом це робити, залежить від технічних можливостей організаторів. Звісно, найкраще записати дискусію на цифровий диктофон, а потім перевести звуковий файл у текстовий.

Круглий стіл дає ще й результати, які не піддаються чіткому вимірюванню, але не менш важливі. Організатори круглого столу ознайомляться зі спектром думок з проблематики, яку вони досліджують, одержать корисний матеріал для публікацій у ЗМІ та подальшої аналітичної і експертної роботи. Учасники, завдяки взаємному обговоренню, мають змогу по-новому поглянути на проблему, в іншому контексті побачити її масштаб. Участь у круглому столі для них є доброю нагодою публічно представити свою позицію і сподіватися на лобіювання власних інтересів.

7. Самостійна робота

Для успішного вивчення і засвоєння дисципліни «Риторика» студенти повинні володіти значним обсягом інформації, частину якої вони отримують і опрацьовують шляхом самостійної роботи. Самостійна робота полягає в опрацюванні сучасної навчальної і наукової фахової літератури.

1. Риторика у Києво-Могилянській академії
2. Феномен сучасного красномовства
3. Красномовство в епоху класичної Грецької культури
4. Римський період античного красномовства
5. Мистецтво переконання в системі сучасних комунікаційних зв'язків
6. Стратегія та техніка ораторської промови
7. Рівні сучасного спілкування
8. Риторика в останні століття Римської імперії
9. Українське ораторське слово в епоху середньовіччя
10. Візантійська риторика
11. Ораторське мистецтво середньовічної пори в Західній Європі
12. Політичне красномовство Київської Русі
13. Видатні українські оратори
14. Т.Г.Шевченко і відродження українського красномовства
15. Збереження національної мови – невід'ємна частина збереження нації.
16. Риторика і сучасний менеджмент
17. Риторика і засоби масової інформації
18. Риторика в системі управління організацією
19. Риторика і професійна майстерність соціального працівника
20. Психофізіологічні особливості спілкування
21. Моделі комунікативної взаємодії в діяльності соціального працівника
22. Літературна мова – основа виступу оратора
23. Види красномовства та їх характеристика
24. Патристика та апологетика
25. «Я і моя аудиторія»
26. Логіка та емоції в промові
27. Літературні прийоми в мові оратора
28. Жанри та стилі промов
29. Риторика: наука чи мистецтво?
30. Риторика і «воля до влади»

8. Методи навчання

У навчальному процесі застосовуються: лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота, індивідуальна робота, робота у групах, метод опитування, тестування, ситуативне моделювання, ділові ігри, реферування, виконання есе, підготовка і презентація проектів.

9. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання.

У процесі вивчення дисципліни «Риторика» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- оцінювання результатів модульних контрольних ;
- поточне опитування;
- оцінка за тренінг та самостійну роботу;
- інші види індивідуальних і групових завдань;
- підсумковий екзамен.

10. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів і перескладання. Для виконання індивідуальних завдань і проведення контрольних заходів встановлюються конкретні терміни. Перескладання модулів відбувається з дозволу дирекції факультету за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Використання друкованих і електронних джерел інформації під час контрольних заходів та екзаменів заборонено.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, карантин, воєнний стан, хвороба, закордонне стажування) навчання може відбуватись в онлайн формі за погодженням із керівником курсу з дозволу дирекції факультету.

11. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Риторика» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	Модуль 4	Модуль 5
10%	10%	10%	10%	5%	15%	40%
Поточне оцінювання	Модульний контроль	Поточне оцінювання	Модульний контроль	Тренінг	Самостійна робота	Екзамен
Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок отриманих під час занять (7 занять-7 оцінок). Модульний контроль проводиться на 7 практичному занятті, оцінка за Модульний контроль виставляється на підставі виконання письмового завдання, а саме: 15 тестових завдань, кожне з яких має 4 бали і одне теоретичне питання, яке має 40 балів		Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок отриманих під час занять (8 занять-8 оцінок). Модульний контроль проводиться на 14 практичному занятті, оцінка за Модульний контроль виставляється на підставі виконання письмового завдання, а саме: 15 тестових завдань, кожне з яких має 4 бали і одне теоретичне питання, яке має 40 балів		Оцінювання розробленого та проведеного тренінгу, задля покращення показника інтелектуального потенціалу студента.	Оцінювання індивідуального завдання виконаного студентом (згідно запропонованого переліку тем.	Теоретичне (проблемне) питання – макс. 40 балів. 10 тестів по 2 бали. Задачі (2 задачі) – по 25 балів, макс. 50 балів.

Поточне опитування під час заняття:

90–100 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань;

75–89 балів – достатньо повно володіє навчальним матеріалом, але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки;

65–74 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом та викладає його основний зміст, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки;

60–64 бали – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, фрагментарно (без аргументації та обґрунтування) його викладає, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань, допускаючи при цьому суттєві неточності;

1–59 балів – не володіє навчальним матеріалом, не розкриває зміст теоретичних питань.

Підсумкова оцінка за поточне опитування кожного модуля визначається як середнє арифметичне оцінок, отриманих під час занять в межах кожного модуля.

Тренінг:

90–100 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його використовує під час виконання завдань тренінгу, виявляє творчий підхід до виконання завдань;

75–89 балів – достатньо повно володіє навчальним матеріалом, але при виконанні окремих завдань тренінгу не вистачає достатньої глибини та аргументації його використання, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки, загалом виявляє творчий підхід до виконання завдань;

65–74 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом та загалом його використовує при виконанні завдань тренінгу, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому суттєві неточності та помилки, в окремих моментах виявляє творчий підхід до виконання завдань;

60–64 бали – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, фрагментарно (без аргументації та обґрунтування) його використовує, недостатньо розкриває зміст завдань тренінгу, допускаючи при цьому суттєві неточності, не виявляє творчого підходу до виконання завдань;

1–59 – не володіє навчальним матеріалом, не розкриває зміст завдань тренінгу, не бере участі у колективних завданнях під час проведення тренінгу.

Самостійна робота:

90–100 балів – зміст самостійної роботи повністю відповідає встановленим вимогам, містить елементи самостійного дослідження, свідчить про високий рівень опанування навчального матеріалу, студент на високому рівні виявляє творчий підхід до виконання завдань;

75–89 балів – зміст самостійної роботи в основному відповідає встановленим вимогам, можуть бути несуттєві недопрацювання за окремими завданнями, свідчить про належний рівень 35

опанування навчального матеріалу, студент належно виявляє творчий підхід до виконання завдань;

60–74 балів – поставлені завдання виконані на недостатньому рівні; наведені авторські напрацювання є загальними і слабо обґрунтованими, свідчать про недостатній рівень опанування навчального матеріалу; студент припускається значних помилок у виконанні завдань, в окремих моментах виявляє творчий підхід до виконання завдань;

1–59 балів – завдання практично не виконані; відсутні авторські напрацювання; грубі помилки у вирішенні завдань роботи, що свідчать про низький рівень опанування навчального матеріалу; студент не виявляє творчого підходу до виконання завдань.

Модульна робота, екзамен – види контролю, при яких засвоєння студентом теоретичного та

практичного матеріалу оцінюється від 0 до 100 балів як сума балів за виконані завдання. Екзаменаційний білет складається із:

тестів: 10 тестів, за правильну відповідь на кожен із яких студент може отримати 2 бали, що в підсумку дає максимально 20 балів;

2 бали – на тест надано правильну відповідь.

задач (практичних завдань): 2 задачі, за розв'язання кожної із яких студент може отримати від 0 до 25 балів, що в підсумку дає максимально 50 балів;

15–25 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, правильно розв'язує практичне завдання і інтерпретує отримані результати, демонструє самостійність виконання.
5–14 балів – у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, правильно розв'язує практичне завдання, але на додаткові контрольні запитання відсутня повна відповідь, допускає несуттєві неточності та фрагментарно (без аргументації) інтерпретує отримані результати, демонструє самостійність виконання.

1–4 балів – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно розв'язує практичне завдання, допускає суттєві неточності, поверхнево його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань.

теоретичного (проблемного) питання: 1 теоретичне питання, за відповідь на яке студент може отримати від 0 до 30 балів.

15–30 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, всебічно, самостійно та аргументовано його викладає під час відповіді, глибоко та всебічно розкриває зміст завдання.

1–14 балів – в цілому володіє навчальним матеріалом, але не в повному обсязі, фрагментарно (без аргументації та обґрунтування) його викладає, недостатньо розкриває зміст завдання, допускаючи при цьому суттєві неточності, відповіді на запитання нечіткі.

Шкала оцінювання:

За шкалою Університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п\п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійний проектор	1-9
2	Проекційний екран	1-9
3	Комунікаційне програмне забезпечення (Google Chrome, Firefox)	1-9
4	Наявність доступу до мережі Інтернет	1-9
5	Персональні комп'ютери, ноутбук.	1-9
6	Комунікаційне програмне забезпечення (Zoom) для проведення занять у режимі он-лайн (за необхідності)	1-9

7	Комунікаційна навчальна платформа (Moodle) для організації дистанційного навчання (за необхідності)	1-9
8	Програмне забезпечення: ОС Windows	1-9
9	Інструменти Microsoft Office (Word; Excel; Power Point і т. і.)	1-9

Рекомендована література:

Основна:

- 1.Белаш А.Історія античної літератури. Київ:ЦВЛ, 2021.236 с.
- 2.Волошенко М., Азаркіна О. Психологія професійного спілкування.Київ: Олді-Плюс, 2021.280 с.
- 3.Гриценко Т.Б. Риторика : навчальний посібник. Київ: НАУ, 2020. 365с.
- 4.Голубчик Н., Кучерук О., Горошкіна О.Педагогічна риторика.Київ:..КНТ, 2021. 258 с.
- 5.Коваленков С.Сучасна риторика.Київ:Мандрівець, 2021.184 с.
- 6.Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів:Львівська політехніка, 2022.496 с.
- 7.Кушнір Р.Мистецтво спілкування.Київ: Коло, 2021.240 с.
- 8.Лісовський П. Суспільна риторика.Київ: Кондор, 2021.244 с.
- 9.Мацько Л., Кравець Л.Культура української фахової мови.Київ: Академія,2022.360с.
- 10.Мухіна Г. Педагогіка та психологія вищої школи.Київ: Дакор, 2020.360с
- 11.Нищота В.Риторика. Київ: ЦВЛ, 2021. 220 с.
- 12.Олійник О.Сучасна ділова риторика.Київ:Кондор, 2021.166с.
- 13.Цимбалюк І.Психологія спілкування.Київ: Професіонал, 2021.464с.
- 14.Чалдині Р.Психологія впливу:оновлено та доповнено.Київ: КСД, 2022.608с

Додаткова:

1. Балух В. Культура Античності. Київ: Наші книги, 2019. 632с.
2. Гуревич Е.С., Погорілко В.Ф., Герман М.А. Основи риторики. Київ:Ліра,2018.211с.
- 3..Історія стародавнього світу. Київ:Ліра, 1989. 783 с.
- 4..Історія красномовства. Київ:Ліра, 2020. 71 с.
- 5.Лукашевич М.П., Мигович І.І., Пінчук ІМ. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади - К.: УДЦССМ-МАУП, 2021.312с.
6. Немов Р.С. Психологія. Книга 1: Основи загальної психології. Київ:: Инфра,1999.478 с.
- 7.Сагач Г.М. Філіппіка — в перекладі з грецької означає «гнівна викривальна промова». Золотослів.Київ:..Ліра, 1999. С. 16.-30
- 8.Сайтарлі.І.Культура міхособистісних стосунків.Київ:Академія,2021.240с.
- 9.Українська та зарубіжна культура. Підручник. Київ:Дакор,2019. 414 с.
- 10.Ющук І.Українська мова. Київ: Либідь, 2020.640с.